

Over het waarnemen en ervaren van plaats en ruimte

Plekken met betekenis

Dr. Hans Koppen

De voorgelegde vragen:

- 1. Wat is een plaats? Hoe ervaar je dat?**
- 2. Hoe geven mensen betekenis aan een plaats, relatie daarvan met identiteit en hechting?**
- 3. Hoe maak je betekenisvolle plekken, waarom is dat belangrijk?**
- 4. Hoe geef je niet-tastbare aspecten een rol in het planproces?**

Waar gaan we het over hebben?

- Over verschillende 'soorten' ruimte en plaats,
- Over identiteit en betekenis,
- Over het landschap als cultuuruiting,
- Over het waarnemen, ervaren en beleven van ruimte en plaats,
- Over bijzondere (geografische) ervaringen.

en dan wat nog wat suggesties

**rijksuniversiteit
groningen**

**faculteit ruimtelijke
wetenschappen**

‘Het fenomeen van de geografische ervaring’

**Een fenomenologisch onderzoek
naar opvattingen van filosofen en
geografen over het ervaren van
plaats en ruimte**

A.

Over ruimtes en plaatsen in soorten

A 1. Ruimte als

- . doos**
- . resultaat**
- . verbeelde ruimte**
- . a priori**

A 2. **Plaats als**

- . platform**
- . ontmoeting**
- . centrum van betekenis**
- . wezenskenmerk**

B. Over het Landschap

‘... het met één blik te omvatten deel van het aardoppervlak, inclusief de daarop voorkomende objecten.’

Landschappen zijn betekenisvolle
plaatsen met een (door ons)
toegekende, cultureel bepaalde
identiteit en betekenis.

Landschap is cultuur

... een zaak van cultuuroverdracht

1. ... we geven onze eigen betekenis aan wat we om ons heen zien en ervaren,

2. Het landschap is het resultaat van het bij elkaar komen en op elkaar inwerken van tal van relaties en invloeden,

3. Het landschap verandert voortdurend...

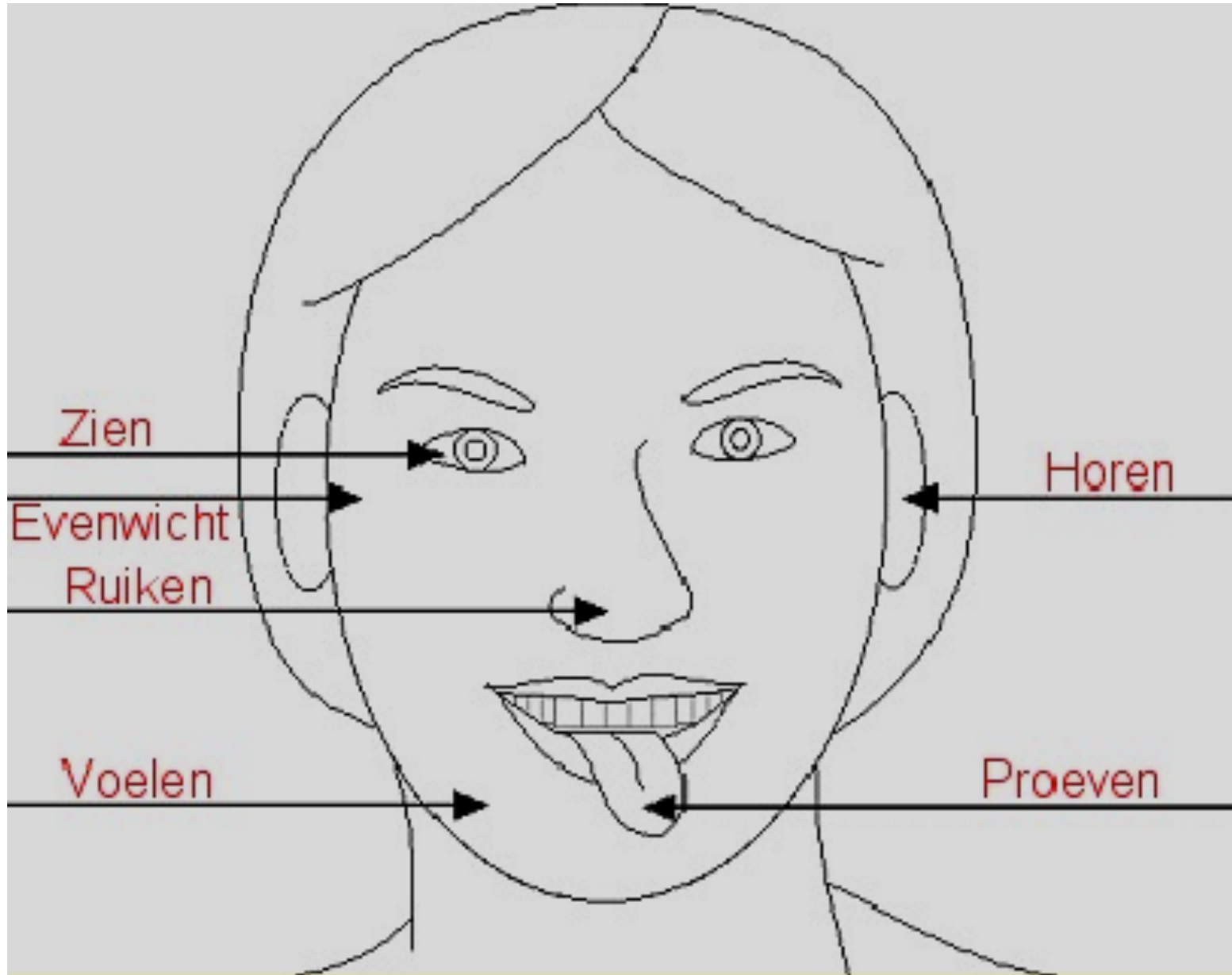
*Landscape is not a noun,
but a verb'*

W. Mitchell. *Landscape and power.*

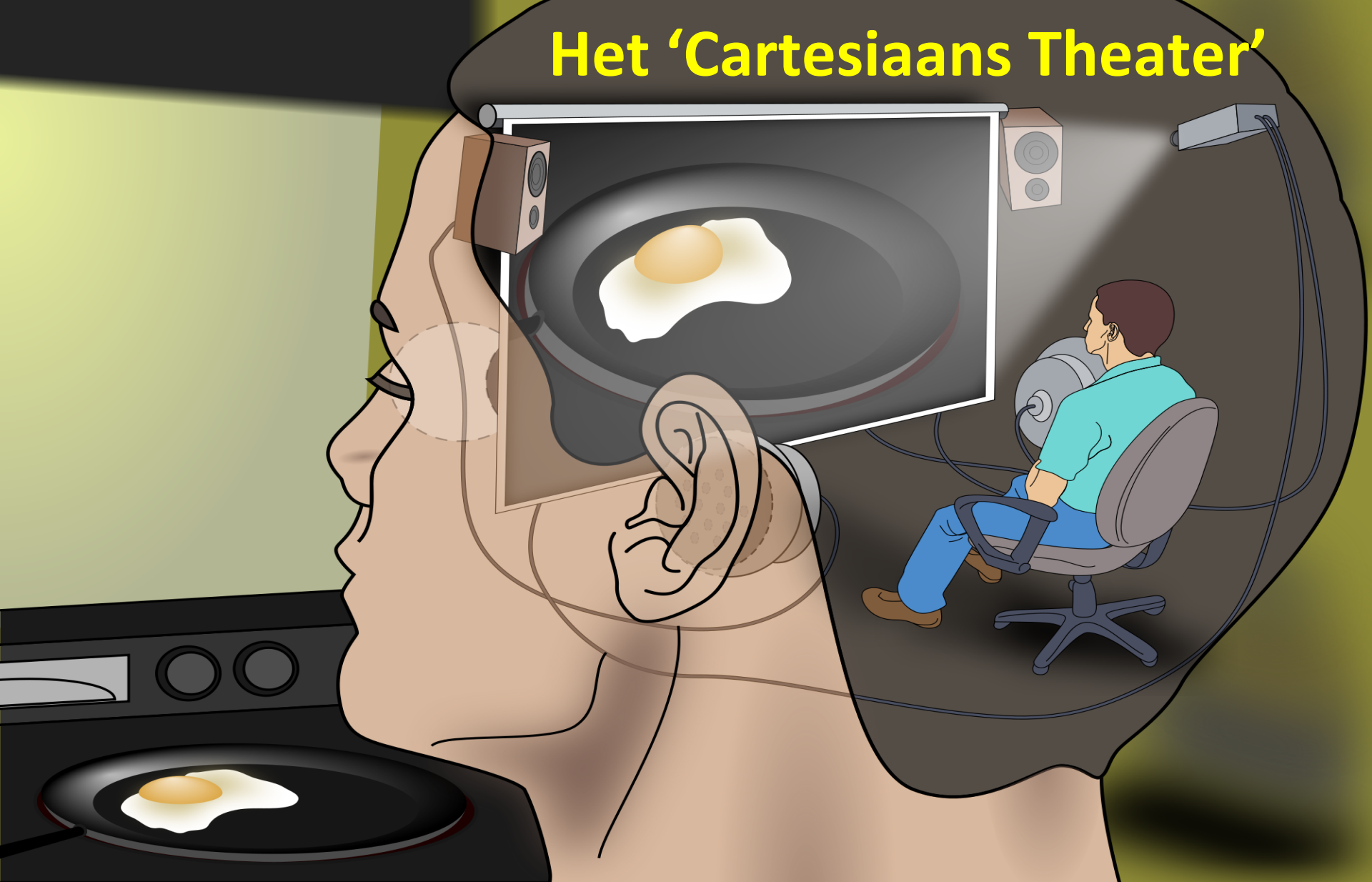
*Een landschap is geen object,
maar een proces*

**Maar aan de manier waarop we onze
omgeving **zien, ervaren** en daar **betekenis aan
toekennen** liggen wel enige basisprincipes en
-mechanismes ten grondslag ...**

C. Over onze zintuigen

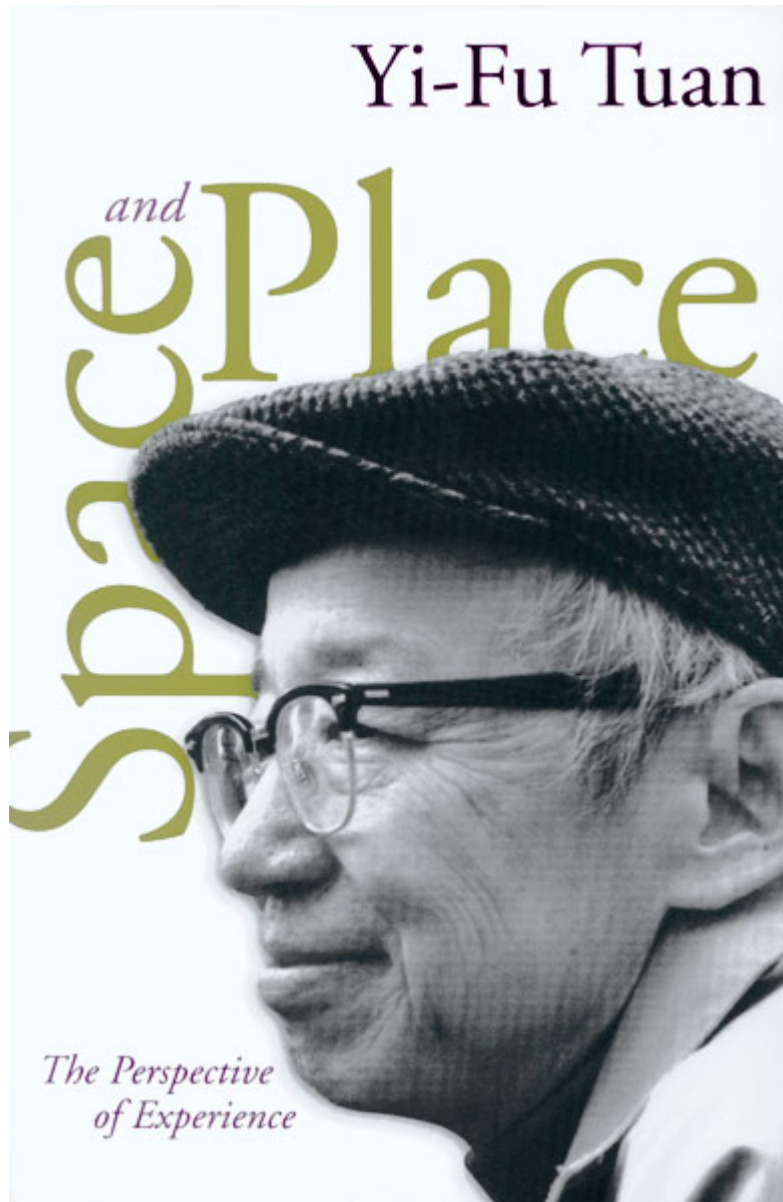

Het 'Cartesiaans Theater'

Original: Jennifer Garcia (Reverie) (Image:Cartesian Theater.jpg) [CC BY-SA 2.5-2.0-1.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5-2.0-1.0>)], via Wikimedia Commons

Veel te simpel en verouderd, maar toch handig

Yi-Fu Tuan (1930)

**Em. Professor of Geography
University of Wisconsin**

**Grondlegger van de
Humanistische geografie**

Plaats en betekenis

Plaatsgevoel (sense of place):

het geheel aan kennis en gevoelsinhouden met betrekking tot een plaats en de betekenis die daaraan wordt toegekend. Hoe wordt een plaats ervaren.

Plaatsgehechtheid (place attachment):

de mate waarin iemand positieve gevoelens voor een plaats koestert en zich ermee verbonden acht.

Plaats identiteit (place identity):

de mate waarin iemand zich met een plaats identificeert en welke invloed dat heeft op diens identiteit.

Plaatsbetekenis (place meaning):

de symbolen, gedachten en gevoelens die beschrijven wat een plaats voor iemand betekent.

Onze oriëntatie op de omgeving vindt plaats in fasen:

0. Onze stemming

1. Iets zien of waarnemen

2. Het ervaren

3. Het beleven

0. Stemming of gemoedstoestand

Onze **stemming** gaat aan **het waarnemen**, of aan **de waarneming** vooraf.

1. Het waarnemen

Ons **waarnemen** is **direct, intuïtief, préreflectief** en **prépredicatief**.

Het is altijd **onderdeel van een groter cognitief en psychologisch geheel**; ingebed in een context van psychische eigenschappen, verwachtingen, verlangens en emoties van de waarnemer.

2. Het ervaren

Ervaren is het door middel van **waarnemen** **reageren óp**, en een **dialogoog onderhouden mét** de waargenomen wereld.

3. De Beleving

De beleving (van een plaats) is een **'kwalitatief zijn'**. Het is niet alleen **waarnemen** en **ervaren** maar méér dan dat. Het bouwt daarop voort doordat mijn **hele ik**, mijn hele bestaan, daar **actief** bij betrokken is.

Er zijn drie 'vormen' van intense ervaringen van plaats en ruimte

- 1. de bijzondere geografische ervaring**
- 2. sublieme ervaring**
- 3. numineuze ervaring**

1. De bijzondere geografische ervaring is ...

in het kort:

(...) het **rechtstreeks, persoonlijk en indringend** ervaren van een **plaats**.

formeel:

(...) de kennis en het inzicht welke door middel van perceptie verworven zijn in het rechtstreeks contact met een plaats, en die daarbij leiden tot een **directe beroering van het gemoed** van de beschouwer.

2. De sublieme ervaring:

is een **zintuiglijke totaliteitservaring** waarin het individu op de **meest indringende** wijze zijn omgeving ervaart, en zich daarin **als persoon voelt aangesproken en aangeraakt**

... het is een **esthetische** topervaring

3. De numineuze ervaring:

... is de ervaring van het 'mysterium tremendum et fascinans'.

= het mysterieuze geheimenis dat tegelijk te maken heeft met zowel het **huiveringwekkende - angst, ontzag, diepe vrees - als met het **fascinerende** - dat wat aantrekt, verstrikt en fascineert.**

Het is een zintuiglijke ervaring van een geheim dat zowel fascinerend als verbijsterend is, dat we niet met ons verstand maar met ons gevoel smaken.

**E. Hoe komt het dat (bijzondere)
geografische ervaringen zo'n diepe indruk
maken?**

*Dat is het gevolg van een cultureel-
evolutionaire dispositie*

De mens is essentieel ruimtelijk van aard

- 1. collectief menselijk element in het ervaren van de wereld / gevoel vanuit verleden (prospect-refuge theory),**
- 2. intuïtief ervaren van de wereld. Evolutionaire verwachtingen en reacties: ingebakken reacties (Bergson)**
- 3. Waarnemings 'wetten' = aangeboren ordenings-principes (Gestalt-psychologie)**
- 4. affect hangt samen met lichamelijk-biologisch component in het ervaren (Thrift)**
- 5. aangeboren voorkeur voor fractalen (in de natuur) (Joye / Van den Berg)**

1. Gevoel vanuit verleden (prospect-refuge theory, Appleton),

3. Gestalt theorie / - psychologie

**Waarnemings 'wetten' / aangeboren
ordeningsprincipes**

5. Aangeboren voorkeur voor *fractalen* (in de natuur) (Joye / Van den Berg)

Groen is gezond, maar waarom eigenlijk?

‘..... de omgevingspsychologe zoekt de verklaring voor het **heilzame effect van natuur** niet langer in de frisse lucht of beweging, maar **in de manier waarop wij informatie verwerken.**’

‘Natuur heeft zo'n zichzelf herhalende, *fractale structuur*. Ik begin te denken dat dat de reden is waarom we er zo van tot rust komen.’

Prof. dr. A.E. van den Berg
RUG Fac. Ruimtelijke Wetenschappen

F. En wat heeft dit alles met *de* (?) landschapsbiografie te maken?

Landschapsbiografie hierbij begrepen als:

.... de inventarisatie en beschrijving van de wording en betekenis van het landschap, en van de mogelijkheden om die betekenis te versterken en uit te dragen.

Het gaat om *plekken met betekenis*

Voorgelegde vragen:

- 1. Hoe maak je betekenisvolle plekken en waarom is dat belangrijk**
- 2. Hoe kunnen niet-tastbare aspecten een rol krijgen in het planproces?**

Anders geformuleerd:

**zijn plaatsgevoel, plaatsgehechtheid,
plaatsidentiteit en plaatsbetekenis bij mensen te
versterken?**

Vragen:

Kan je wel betekenisvolle plekken *maken*?

Voor wie? Voor altijd? Met welk doel?

Het gaat om kennis, bewustwording en emotionele waardetoekenning aan plekken door bewoners, gebruikers en bezoekers.

Hierbij te bedenken:

- **Plekken zijn uitermate persoonlijk / subjectief,**
- **Ervaringen en gevoelens vallen de mens toe,**
- **de maakbaarheid is gering,**
- **de dynamiek is groot.**

In het geding zijn:

- (lokale) kennis en cultuur**
- identiteit (Plekken en ruimten met betekenis)**
- Sociaal ontmoeten**
- Inspiratie en begeestering**
- Ervaringen met plaats en ruimte.**

Suggestie: het aanbrengen / incorporeren van fysieke en organisatorische 'ankerpunten' en (tijdelijk) bijdragen aan plaatsbetekenis versterkende activiteiten.

Vooraf afvragen:

- Regelt 'het probleem' zich niet zelf?**
- Wie heeft er baat bij?**
- Wie gaat dat betalen?**
- Is er een verantwoordelijke partij, coördinator of regisseur in zicht?**
- Welk sociaal kapitaal (cultuur, identiteit, opleiding, netwerken, vertrouwen) is in plaats of regio voorhanden?**

Suggesties:

- 1. Versterken burgerparticipatie / aansluiten bij zelfbeheer van wijken, dorpen en streken / ondersteuning van zelfsturende (burger) organisaties.**
- 2. versterken van rol van lokale en/of regionale historische verenigingen, erfgoed- en landschapsorganisaties.**
- 3. ‘Festivals’ rond historische gebeurtenissen en -plekken, monumentendagen, natuurterreinen.**

- 4. Koppelen van lokale kennis aan expertkennis, inbreng van (regionale) kenniscentra.**
- 5. Landschapsbeheer koppelen aan natuur- en erfgoedorganisaties.**
- 6. Promotie van streekproducten, idem van kunstmanifestaties en kunstenaars, idem streekverhalen.**
- 7. Investeer in publicaties (landschapsbiografieën, websites en sociale media.**
- 8. . Voer integraal beleid, overstijg sectoraanpak.
 . Parallele planning i.p.v. seriële planning.**